

Опубліковано: Філософські проблеми людини: Матеріали II науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Інституту філософії СНУ імені Володимира Даля, 2012. – С. 206-210. – 0,3 др. а.

Магрицька І. В.

РЕГІОНАЛЬНА МОВА: ДЕСТРУКЦІЯ КУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Як відомо, мова є найважливішою етнокультурною ознакою. Вона дозволяє людині ідентифікувати себе членом тієї чи іншої етнічної групи. А в умовах державності народу його мова виконує роль основного чинника мобілізації етнічної, національної та культурної ідентичності, консолідації всього суспільства в єдину політичну націю.

Такі нормативно-правові акти, як закон “Про мови в Українській РСР” (1989 р.), ст. 10 Конституції України (1996 р.) і рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року №10-рп/99 про офіційне тлумачення цієї статті, гарантували українській мові державний статус, який означає її обов’язкове застосування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших визначених законом сферах публічного життя, зокрема в роботі державних та комунальних навчальних закладів, у сфері обслуговування, культурі, ЗМІ; крім того, ці акти гарантували й захист культурних, освітніх та мовних прав національних меншин, які проживають на території України.

У “Декларації про державний суверенітет України”, прийнятій ще 1990 року, був такий припис: “Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя” (розділ VIII “Культурний розвиток”). Показово, що надалі дещо вдосконалений той припис було перенесено до чинної Конституції України в контексті захисту українців як титульної нації держави та домінуючої етнічної групи, яка становить абсолютну більшість населення (за даними опитувань 2005-2008 рр. – до 82% [4, с. 46]): “Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури” (ст. 11).

Немає сумніву, що “консолідація та розвиток” можливі лише за умови відсутності дискримінації українців у власній державі, зокрема й мовної, а також за умов активних дій самої держави відносно українців з відновлення свідомості, збереження і плекання культури, а отже, й мови.

А 2003 року Верховна Рада України прийняла закон “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” [2], який уже самим неправильним перекладом документу (в оригіналі він називається European Charter for Regional or Minority Languages, або Європейська хартія регіональних та міноритарних мов; причому під міноритарними європейці розуміють малопоширені мови, які перебувають на межі зникнення під тиском мажоритарних державних мов) уніс фальшування його змісту.

Мовна хартія була прийнята Радою Європи 5 листопада 1992 року під впливом ліберально-демократичних рухів за збереження загрожених мов та усвідомлення того, що кожна мова і створена нею культура належать до загальнолюдських цінностей. В українському ж законі сказано, що держава захищає “білоруську, болгарську, гагаузьку, грецьку, єврейську (такої назви мови насправді не існує. – *І.М.*), кримськотатарську, молдавську, німецьку, польську, російську, румунську, словацьку та угорську мови”, з яких умовно загрозеними можна вважати лише гагаузьку та кримськотатарську, оскільки їхні носії живуть лише в Україні.

2006 року органи місцевого самоврядування південно-східних областей України майже одночасно ухвалили рішення про надання російській мові статусу регіональної, але органи прокуратури тоді ці рішення відмінили, оскільки воно є антиконституційним. А 3 липня 2012 року вже Верховна Рада України прийняла закон № 5029-VI “Про засади державної мовної політики” [1], яким встановлено офіційне використання “регіональних” мов у роботі місцевих органів державної влади на територіях, де ці мови є рідними щонайменше для 10% населення.

10.08.12 р. Луганська обласна рада визнала російську мову “регіональною” і рекомендувала всім сільським, селищним і міським радам області вжити всіх заходів для розвитку “регіональної” мови і використовувати її у своїй роботі, документації та діловодстві поряд із державною.

Але, за нашими спостереженнями, уже з 2008 року російська мова на всій території Луганщини використовується в офіційній сфері майже безальтернативно. Сьогодні немає жодної обласної українськомовної газети, а в самому Луганську, за інформацією управління освіти Луганської міської ради, немає жодної українськомовної школи (а в сусідньому Донецьку таких шкіл 18). Саме починаючи з 2008 року стали закриватися українськомовні школи і класи в різних містах області [6].

Цілком очевидно, що луганські депутати не беруть до уваги того факту, що культурний ландшафт Луганщини досить неоднорідний. Зауважимо, що відомий етнолінгвіст Н. Толстой до культурного, або етнокультурного, ландшафту відносить народну мову, діалекти, народні уявлення і всю народну духовну культуру разом з елементами включеної до неї матеріальної культури, що є єдиним цілим і з наукового погляду, і в уявленні носіїв цієї культури [8, с. 21];

численні послідовники Н. Толстого під культурним ландшафтом розуміють традиційний етнічний ландшафт.

За останнім переписом населення 2001 року, на території Луганщини проживає 58% українців і 39% росіян, лише 3% складають представники інших національностей. У самому Луганську – 50% українців і 47% росіян. Лише в трьох районах Луганської області етнічні росіяни кількісно переважають українців: у Краснодонському (55,2% і 41,7% відповідно), Новоайдарському (49,7% і 48,7%) і Станично-Луганському (65,1% і 32,7%). А в північних районах, окрім Троїцького (Біловодському, Білокуракинському, Кременському, Марківському, Міловському, Новопсковському, Сватівському, Старобільському), кількість українців складає понад 80% [3, с. 18-36].

Як мова, так і культура мешканців північних теренів Луганщини досі мають виразні ознаки українськості, у чому переконує наш особистий досвід емпіричного дослідження східнослобожанських говірок (див., напр. [5]).

В усіх українськомовних школах цих районів з того таки 2008 року в програму середніх і старших класів уведені уроки російської мови та російської (зарубіжної) літератури, а з нинішнього навчального року російську мову та читання тут викладають починаючи з першого класу (за рахунок зменшення годин української мови та читання, а також малювання та музики).

Українськокультурні діти, які продовжують здобувати знання в середніх спеціальних і вищих навчальних закладах міст області, змушені ставати російськомовними, оскільки навчальний процес тут здійснюється “регіональною” мовою, а ці діти в академічних групах складають меншість, яка не може змінити ситуацію на їхню користь.

Зважаючи на загальну тенденцію останніх років до всебічного переходу всіх важливих сфер життя (як-от, адміністративно-ділова, освітня, інформативна, культурна) на мову, яку названо регіональною, слід об’єктивно кваліфікувати це явище як цілеспрямовану, із владних кабінетів, деструкцію культурного ландшафту Луганщини, принаймні її північної частини. І те, що, за офіційною інформацією від 10.09.12 р., у чотирьох районах Луганської області (Білокуракинському, Марковському, Новопсковському, Сватівському) відмінили впровадження “регіональної” мови, на наше переконання, суттєво не вплине на цю тенденцію.

А якщо зважити на те, що російська мова набула статусу регіональної в усіх південно-східних областях України, причому без урахування культурного ландшафту цих територій, то варто говорити про сплановану регіоналізацію України за мовною ознакою і формування неукраїнської культурної ідентичності в мешканців південного сходу.

Отож, досвід використання Європейської мовної хартії в українських реаліях виявився безпрецедентним. Цілком виправдано Ліна Костенко поставила мовний законопроект “Про засади державної мовної політики”, авторами якого є С. Ківалов і В. Колесніченко, в один ряд із

Валуєвським циркуляром 1863 року і царським Емським указом 1876-го. А мовознавець Л. Масенко наголошує: “Цей закон надає статус регіональної не мовам меншин, а російській, із такими розширеними правами, які роблять уживання української на територіях, де впроваджено закон, непотрібним” [7]. Цілком погоджуємося із висновком фахівця про те, що прощтовхування у Верховній Раді цього закону засвідчує зовсім не передвиборчі ігри, а “виконання добре продуманого за межами Української держави плану її ліквідації. Парадоксальність української ситуації полягає в тому, що документ, призначений для порятунку міноритарних мов від остаточного поглинання їх мажоритарними державними мовами, агенти “Русского мира” використали з точністю до навпаки – щоб довести до стану міноритарної державну мову й зупинити процес утвердження України як суверенної національної держави” [там само].

Література

1. Закон України № 5029-VI “Про засади державної мовної політики” від 3.07.2012 р. // <http://www.nau.ua/index.php?page=hotline&file=410042-03072012-0.htm>
2. Закон України № 802-IV “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” від 15.05.2003 р. // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/802-15>
3. Глуховцева К. Д., Леснова В. В., Ніколаєнко І. О., Сердюкова Т. І., Ужченко В. Д. Східнословобожанські українські говірки : Науково- навчальний посібник / За ред. д-ра філол. наук, проф. П. Ю. Гриценка. – Вип. 1. – Луганськ, 2001. – 107 с.
4. Курінний Олексій. Мовне законодавство України: чинна проблематика й можливі шляхи подолання суперечностей / Курінний О. В. // Розбудова держави. – 2011. – № 1-2. – С. 43-60.
5. Магрицька І. В. Весільний обряд на Східній Слобожанщині : Навчальний посібник / Магрицька І. В. – Луганськ: СПД Резніков В.С., 2011. – 44 с., електр. ресурс <http://dotyk.in.ua/mahrytska.html>
6. Магрицька І. Слово на захист людей Донбасу: виступ на V Всесвітньому форумі українців 19 серпня 2011 року // <http://www.universum.lviv.ua/journal/2011/4/mahr.htm>
7. Масенко Л. Європейська хартія як інструмент розколу країни. – День. – 2012. – № 158.
8. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. Изд. 2-е, исп. / Н. И. Толстой. – М.: Издательство “Индрик”, 1995. – 512 с.